

Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі
Қазақстан Республикасы Ағарту министрлігі
КеАҚ «Ә.Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті»

Сейтханова А.К., Сатыбалдина Б.А

**Арнайы және инклюзивті білім беру саласында
магистратура және PhD докторантурасының білім
беру бағдарламаларын дамыту бойынша
әдістемелік ұсынымдарды**

Павлодар

2026

ӘОЖ 376

ББК 74.3

С 28

Павлодар педагогикалық университетінің Әлкей Марғұлан атындағы Ғылыми кеңесі басып шығаруға ұсынды.

№10 хаттама, 30.06.2026 ж.

Сейтханова А.К., Сатыбалдина Б.А.

«Арнайы және инклюзивті білім беру саласындағы магистратура мен PhD докторантурасының білім беру бағдарламаларын дамыту бойынша әдістемелік ұсынымдар» – Павлодар педагогикалық университеті, Әлкей Марғұлан атындағы, 2026 – 18 б.

ISBN 978-601-267-859-8

Рецензенттер:

Қазанғапова Л.К. – педагогика ғылымдарының кандидаты, Торайғыров университетінің қауымдастырылған профессоры

Шавалиева З.Ш. – педагогика ғылымдарының кандидаты, Әлкей Марғұлан атындағы ППУ қауымдастырылған профессоры

Осы әдістемелік ұсынымдар бағдарламалық-нысаналы қаржыландыру жобасы аясында әзірленген және білім беру бағдарламаларының басшыларына, оқу жоспарларын әзірлеушілерге, профессорлық-оқытушылық құрамға, педагогикалық бағыттар бойынша магистранттар мен докторанттарға арналған. Материал арнайы және инклюзивті білім беру саласындағы магистратура мен PhD докторантурасының білім беру бағдарламаларының мазмұнын жетілдіруге бағытталған. Ұсынымдарда педагогтердің кәсіби құзыреттерін қалыптастырудың практикалық тетіктері, білім беру бағдарламаларын жаңарту алгоритмдері, зерттеушілік және практикалық даярлықты ұйымдастыру мысалдары ұсынылған. Ұсынылатын тәсілдер инклюзивті білім беру ортасын институционалдық дамытуға және педагог кадрларды даярлау сапасын арттыруға бағытталған.

ISBN 978-601-267-859-8

© Сейтханова А.К., 2026.

© Сатыбалдина Б.А., 2026

Мазмұны	
Кіріспе	6
1 Арнайы және инклюзивті білім беру саласындағы педагогтің кәсіби құзыреттері	8
2. Білім беру бағдарламаларының мазмұнын жаңарту бойынша ұсынымдар	11
2.1 Білім беру бағдарламасын жаңарту алгоритмі	11
2.2 Магистратура бағдарламаларына арналған практикалық алгоритм	11
2.3 PhD докторантурасы бағдарламаларына арналған практикалық алгоритм	13
2.4 Практикалық даярлық бойынша ұсынымдар	15
2.5 Цифрлық сүйемелдеу бойынша ұсынымдар	15
2.6 Профессорлық-оқытушылық құрамның кадрлық әлеуетін дамыту бойынша ұсынымдар	16
2.7 Институционалдық сүйемелдеу бойынша ұсынымдар	16
2.8 Ұсынылатын тиімділік индикаторлары	17
Әдебиеттер тізімі	18

Глоссарий

Білім беру ортасын бейімдеу — білім алушылардың жеке білім беру қажеттіліктеріне сәйкес оқыту жағдайларын, білім мазмұнын, әдістерін, ұйымдастыру нысандары мен оқыту құралдарын өзгерту процесі.

Бейімделетін білім беру технологиялары — білім алушылардың білім алу мүмкіндіктеріне қарай мазмұнның, қарқынның, оқыту және бағалау тәсілдерінің вариативтілігін қамтамасыз ететін педагогикалық технологиялар.

Дәлелді тәсіл (Evidence-based practice) — білім беру процесін ұйымдастыру және білім алушыларды сүйемелдеу кезінде ғылыми тұрғыдан расталған әдістер мен педагогикалық шешімдерді пайдалану.

Қосарланған ерекшелік (Twice Exceptionality, 2E) — бір білім алушыда жоғары дарындылық пен ерекше білім беру қажеттіліктерінің қатар болуы; бұл арнайы диагностикалық және педагогикалық тәсілдерді талап етеді.

Жеке білім беру маршруты (ЖБМ) — білім алушының мақсаттарын, мүмкіндіктерін және білім беру қажеттіліктерін ескеретін, білім мазмұнын меңгерудің құжатпен ресімделген стратегиясы.

Инклюзивті білім беру ортасы — барлық білім алушылардың білім беру процесіне қолжетімділігін және толыққанды қатысуын қамтамасыз ететін ұйымдастырушылық, педагогикалық, психологиялық, цифрлық және материалдық-техникалық жағдайлардың жиынтығы.

Инклюзивті білім беру — оқытудағы кедергілерді жою және білім беру қажеттіліктерінің әртүрлілігін ескеруге жағдай жасау арқылы барлық білім алушылардың сапалы білімге тең қолжетімділігін қамтамасыз ету процесі.

Зерттеушілік құзырет — ғылыми ізденіс жүргізу, зерттеуді жобалау, деректерді талдау, нәтижелерді түсіндіру және ғылыми негізделген педагогикалық шешімдерді енгізу қабілеті.

Кәсіби құзыреттер картасы — кәсіби әрекеттердің, білімдердің, дағдылардың және олардың қалыптасу индикаторларының жүйелендірілген сипаттамасы.

Құзыреттілік тәсіл — кәсіби құзыреттерді қалыптастыру арқылы оқыту нәтижелеріне қол жеткізуге бағытталған білім беру бағдарламаларын жобалау тәсілі.

Пәнаралық өзара іс-қимыл — білім алушыларды кешенді сүйемелдеу үшін әртүрлі бейіндегі мамандардың бірлескен қызметін ұйымдастыру.

Білім беру прогресін мониторингілеу — білім алушылардың білім жетістіктері мен дамуы динамикасын жүйелі түрде қадағалау.

Дарындылық — қызметтің бір немесе бірнеше түрінде маңызды нәтижелерге қол жеткізуді қамтамасыз ететін қабілеттердің жоғары даму деңгейінен көрінетін тұлғаның жүйелі сапасы.

Білім беру бағдарламасын жобалау — білім беру бағдарламасының мақсаттарын, мазмұнын, оқыту нәтижелерін, бағалау әдістерін және іске асыру тетіктерін әзірлеу процесі.

Педагогтің кәсіби құзыреті — педагог тұлғасының білімді, іскерлікті, кәсіби әрекеттерді және педагогикалық қызметті тиімді жүзеге асыруға дайындығын қамтитын интегративті сипаттамасы.

Арнайы білім беру — білім алушылардың ерекше қабілеттерін, білім беру қажеттіліктерін немесе даярлық бейінін ескере отырып білім беру процесін ұйымдастыру.

Кәсіби құзыреттерді қалыптастыру — кәсіби білімдерді, іскерліктерді, дағдыларды және қызмет тәсілдерін мақсатты дамыту процесі.

Білім беру процесін цифрлық сүйемелдеу — оқытуды ұйымдастыру, мониторингілеу және дербестендіру үшін цифрлық платформаларды, ресурстарды, талдау құралдары мен технологияларды пайдалану.

Action Research (іс-әрекеттегі зерттеу) — практикалық қызметті талдауға, өзгерістерді енгізуге және олардың тиімділігін нақты білім беру жағдайларында бағалауға негізделген зерттеу тәсілі.

Кіріспе

Ұсынылып отырған әдістемелік ұсынымдар Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті қаржыландыратын «Қазақстанның дарынды балаларын дамыту бойынша педагог кадрларды даярлаудың кешенді ғылыми-инновациялық жүйесін құру» (BR28712263 гранты) бағдарламалық-нысаналы қаржыландыру жобасы аясында әзірленді және Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университетінің магистратура және PhD докторантурасының білім беру бағдарламаларын әдістемелік сүйемелдеуге бағытталған.

Ұсынымдарды әзірлеудің негізі арнайы және инклюзивті білім беру саласында кәсіби құзыреттерді қалыптастыру бойынша магистратура мен PhD докторантурасының білім беру бағдарламаларына жүргізілген талдау болды. Университетте магистратураның 14 және PhD докторантурасының 9 білім беру бағдарламасы жұмыс істейді, олардың барлығы педагогикалық білім беру бағытына жатады және бірыңғай әдіснамалық-педагогикалық негізге ие [1].

Осы ұсынымдардың өзектілігі білім алушылардың әртүрлі санаттарымен, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен, дарынды балалармен, сондай-ақ білім беру маршрутын дараландыруды қажет ететін білім алушылармен жұмыс істей алатын педагогтерді даярлау қажеттілігімен айқындалады. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы білім беру жүйесінің құқықтық негіздерін бекітеді, ал ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау мен психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің қолданыстағы қағидалары әртүрлі білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларды анықтау, бағалау және сүйемелдеу қажеттілігін айқындайды [2].

Жүргізілген талдау Марғұлан университетінің білім беру бағдарламаларында инклюзивті және арнайы даярлықты дамыту үшін елеулі әлеует бар екенін көрсетті, алайда тиісті компоненттердің жүйелілік дәрежесі мен интеграция тереңдігі бағыттар бойынша айтарлықтай ерекшеленеді. Магистратурада ең айқын диагностикалық және бейімдеу компоненттері «Педагогика және психология» және «Дене шынықтыру және спорт» бағдарламаларында ұсынылған, ал бірқатар жаратылыстану-ғылыми, гуманитарлық және тілдік бағдарламаларда инклюзивті элементтер жанама немесе фрагментті түрде интеграцияланған [1]. Докторантурада бағдарламалардың басым көпшілігі зерттеушілік және кәсіби құзыреттерді қалыптастырады, алайда әртүрлі білім беру қажеттіліктерін, оның ішінде дарынды және ерекше қажеттіліктері бар білім алушылармен жұмысты жүйелі сүйемелдеу жеткіліксіз деңгейде ұсынылған.

Ұсынымдардың мақсаты — педагогтердің кәсіби құзыреттерін қалыптастыру үшін білім беру бағдарламаларын дамытуға арналған әдістемелік тәсілдерді айқындау.

Міндеттері:

1. педагогтің кәсіби құзыреттерін анықтау;
2. ББ мазмұнын жаңарту бойынша ұсынымдар әзірлеу;
3. практикалық даярлық тетіктерін ұсыну;
4. зерттеушілік даярлық бағыттарын айқындау;
5. тиімділікті мониторингілеу жүйесін әзірлеу;

Ғылыми-әдістемелік жаңалығы: арнайы және инклюзивті білім беруді интеграциялауда; ББ-ны сүйемелдеудің тұтас моделін әзірлеуде; дарынды және ЕБҚ бар білім алушылармен жұмыс істейтін педагогтердің құзыреттерін бөліп көрсетуде; магистранттар мен докторанттардың зерттеушілік даярлығын интеграциялауда.

Білім беру бағдарламаларын жаңартудың әдіснамалық негізі мыналарды қамтиды: стейкхолдерлердің қажеттіліктерін талдау, оқыту нәтижелерін кәсіби стандарттармен сәйкестендіру, мазмұнды сараптамалық валидациялау, пилоттық енгізу және тиімділікті мониторингілеу.

1 Арнайы және инклюзивті білім беру саласындағы педагогтің кәсіби құзыреттері

Арнайы және инклюзивті білім беруді қазіргі педагогикалық даярлықтың өзара байланысты бағыттары ретінде қарастырған жөн. Инклюзивті білім беру тек оқытуға қолжетімділікке ғана емес, әрбір білім алушының білім беру процесіне толыққанды қатысуына, әртүрлілікті мойындауға және жеке дамуына жағдай жасауға бағытталған. Мұндай тәсіл инклюзияны әртүрліліктің құндылығына және барлық білім алушылардың қатысуын қамтамасыз ету қажеттілігіне негізделген жүйе ретінде халықаралық түсінікке сәйкес келеді [3].

Қазақстан Республикасы үшін педагог кадрларды даярлау контекстінде үш компоненттің үйлесімі ерекше маңызды: диагностикалық, бейімдеуші және дамытушы. Диагностикалық компонент білім алушылардың білім беру қажеттіліктерін анықтауды қамтамасыз етеді; бейімдеуші компонент — жеке және сараланған білім беру маршруттарын жобалауды; дамытушы компонент — баланың, оның ішінде дарынды білім алушылардың әлеуетін ашуға жағдай жасауды қамтамасыз етеді. Қазақстан Республикасының 2025–2030 жылдарға арналған инклюзивті саясат тұжырымдамасы инклюзивті практикаларды дамытудың кеңірек институционалдық контекстін қалыптастырады, ал жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттары магистратура және докторантура деңгейлерінде кадрларды даярлауға қойылатын шеңберлік талаптарды айқындайды [4].

Жоба аясында әзірленген «Дарынды балалармен жұмыс істеу үшін педагогтерді кешенді іріктеу әдістемесі» әдістемелік құралы негізінде арнайы және инклюзивті білім беру саласындағы педагогтің кәсіби құзыреттерін инклюзивті білім беру ортасында дарынды және талантты білім алушылармен жұмыс істеуге, балалардың білім беру қажеттіліктерінің әртүрлілігін ескеруге педагогтің дайындығы ретінде тұжырымдауға болады [5].

Нормативтік-құқықтық және әдіснамалық құзырет.

Инклюзивті білім беру жағдайында білім алушылардың дарындылығын дамытудың нормативтік-құқықтық, әдіснамалық және тұжырымдамалық негіздерін түсіну және қолдану қабілеті.

Диагностикалық құзырет.

Дарындылық түрлерін анықтау, диагностикалау және ажырату, психологиялық-педагогикалық құралдарды, бақылауды, жетістіктерді, қызмет өнімдерін және білім алушылардың жеке көріністерін талдауды пайдалану қабілеті.

Психологиялық-педагогикалық құзырет.

Дарынды балалардың когнитивтік, эмоционалдық, тұлғалық және әлеуметтік ерекшеліктерін, оның ішінде жоғары сезімталдықты, перфекционизмді, дамудың асинхрондылығын, әлеуметтенудегі қиындықтарды және эмоционалдық қолдауға қажеттілікті ескеру қабілеті.

Оқытуды дараландыру және саралау құзыреті.

Мазмұнды, әдістерді, оқыту қарқыны мен нысандарын баланың жеке ерекшеліктеріне бейімдеу; жеке білім беру маршруттары мен күрделілігі жоғары тапсырмаларды жобалау қабілеті.

Жобалау-ұйымдастырушылық құзырет.

Заманауи педагогикалық, цифрлық, зерттеушілік, жобалық және дамытушы технологияларды пайдалана отырып сапалы білім беру процесін жобалау және іске асыру қабілеті.

Білім алушылардың тұлғасын дамыту және әлеуметтендіру құзыреті.

Дарынды балалардың тұлғалық өсуіне, әлеуметтік бейімделуіне, коммуникативтік дағдыларының, көшбасшылық қасиеттерінің, эмоционалдық өзін-өзі реттеуінің және позитивті өзін-өзі бағалауының дамуына жағдай жасау қабілеті.

Эмоционалдық қолдау құзыреті.

Психологиялық қауіпсіз, сенімді және қолдаушы білім беру ортасын қамтамасыз ету, білім алушылардың алаңдаушылығын төмендету, қателесуден қорқу және перфекционизммен күресуге көмектесу қабілеті.

Бейімдеу құзыреті.

Білім беру стратегиясын икемді өзгерту, сабақ барысын түзету, туындайтын танымдық жағдайларды пайдалану және педагогикалық әрекеттерді білім алушылардың нақты қажеттіліктеріне бейімдеу қабілеті.

Зерттеушілік құзырет.

Ғылыми деректерді талдау, педагогикалық зерттеулер жүргізу, қолданылатын әдістердің тиімділігін бағалау, evidence-based practice тәсілін пайдалану және дарындылықты дамыту практикасын жетілдіру қабілеті.

Кәсіби өзін-өзі дамыту құзыреті.

Білімдерді үнемі жаңарту, жаңа әдістемелерді меңгеру, семинарларға, курстарға, кәсіби қауымдастықтарға қатысу, өз материалдары мен педагогикалық шешімдерін әзірлеу қабілеті.

Коммуникативтік-серіктестік құзырет.

Дарынды балалардың дамуын сүйемелдеу үшін ата-аналармен, әріптестермен, психологтармен, әкімшілікпен, ғылыми және қоғамдық ұйымдармен нәтижелі өзара іс-қимыл орнату қабілеті.

Дамытушы білім беру ортасын ұйымдастыру және желілік өзара іс-қимыл құзыреті.

Көпдеңгейлі білім беру ортасын құру, білім алушының жеке траекториясын қолдау үшін мектептің, қосымша білім берудің, ғылыми орталықтар мен кәсіби қауымдастықтардың ресурстарын ұйымдастыру қабілеті.

Осылайша, осы ұсынымдарда арнайы және инклюзивті білім беру саласындағы педагогтің кәсіби құзыреттері мынадай түрде ұсынылған: арнайы және инклюзивті білім беру саласындағы педагог дарындылықты анықтап, дамыта білуі, жеке білім беру қажеттіліктерін ескеруі, бейімделген білім беру процесін жобалауы, психологиялық қолдау көрсетуі, баланың тұлғасын дамытуы, зерттеу жұмысын жүргізуі және білім беру процесінің барлық қатысушыларының желілік өзара іс-қимылын ұйымдастыруы тиіс.

Марғұлан университетінің білім беру бағдарламаларын талдау магистратурадағы арнайы пәндер магистранттың кәсіби сәйкестігін және оның педагогикалық, зерттеушілік және басқарушылық қызметке дайындығын қалыптастыру функциясын атқаратынын көрсетеді [Есеп]. Докторантурада арнайы пәндер зерттеушілік сәйкестікті, ғылыми талдауды, педагогикалық диагностиканы, білім беру модельдерін жобалауды және инклюзивті білім беру технологияларын әзірлеуді қамтамасыз етуі тиіс [Есеп].

Сонымен бірге негізгі мәселе **инклюзивті элементтерді фрагментті енгізуден білім беру бағдарламаларын сүйемелдеудің жүйелі моделіне көшу болып табылады.** Қоса берілген есепте магистрлік бағдарламаларды дамытудың стратегиялық бағыты инклюзивті компоненттерді фрагментті интеграциялаудан барлық білім беру бағдарламаларында институционалды түрде бекітілген модельге көшу болуы тиіс екені атап көрсетілген [1].

2. Білім беру бағдарламаларының мазмұнын жаңарту бойынша ұсынымдар

2.1. Білім беру бағдарламасын жаңарту алгоритмі

Магистратура мен PhD докторантурасының білім беру бағдарламаларына «Арнайы және инклюзивті білім беру: дарынды білім алушыларды диагностикалау, сүйемелдеу және дамыту» атты өтпелі модульді енгізу ұсынылады.

ББ мазмұнын іріктеу критерийлері: кәсіби стандартқа сәйкестік, оқыту нәтижелерінің өлшенімділігі, пәнаралық сипат, практикалық қолданылымдылық, зерттеушілік әлеует және жұмыс берушілер тарапынан сұраныс. Мониторинг циклі қосылды: диагностика → енгізу → бағалау → түзету.

Бұл модуль жеке пән, элективті курс, зерттеу семинары немесе ЖОО компонентінің базалық пәндер блогы ретінде іске асырылуы мүмкін.

Модуль мазмұнын келесі тақырыптар төңірегінде құрған орынды:

- білім беру қажеттіліктерінің психологиялық-педагогикалық диагностикасы;
- дарындылық теориялары мен модельдері;
- инклюзивті білім беру ортасындағы дарынды балалар;
- қосарланған ерекшелігі бар білім алушылар, яғни ерекше білім беру қажеттіліктері бар дарынды балалар;
- оқытуды дараландыру және саралау;
- жеке білім беру маршрутын жобалау;
- білім беру ортасын сүйемелдеу мен бейімдеудің цифрлық құралдары;
- білім беру прогресін мониторингілеу;
- педагогтердің, психологтардың, арнайы педагогтердің және ата-аналардың пәнаралық өзара іс-қимылы.

Магистратура үшін бейімдеу әдістемелерін жобалауға және іске асыруға практикалық дайындыққа басымдық беру керек. Докторантура үшін — зерттеушілік жобалауға, авторлық сүйемелдеу модельдерін әзірлеуге, диагностикалық құралдарды сынақтан өткізуге және педагогикалық интервенциялардың тиімділігін бағалауға басымдық беріледі.

2.2. Магистратура бағдарламаларына арналған практикалық алгоритм

Магистратура бағдарламалары үшін даярлықтың практикаға бағдарланған құрамдасын күшейту ұсынылады. Есепте арнайы және инклюзивті білім беру саласындағы құзыреттердің неғұрлым тұтас қалыптасуы жалпы педагогикалық және дене шынықтыру бағдарламаларында байқалатыны, ал жаратылыстану-ғылыми, гуманитарлық және тілдік бағыттарда инклюзивті компоненттердің интеграциясы көбіне жанама түрде іске асырылатыны атап өтілген [1].

Анықталған нәтижелер негізінде келесі ұсынымдарды тұжырымдау орынды:

- *Магистранттардың зерттеушілік құзыреттерін дамыту. Инклюзивті және арнайы білім беру мәселелерін зерттеуге, білім алушылардың білім беру қажеттіліктерін диагностикалауға, дарынды балаларды дамыту жағдайларын талдауға, сондай-ақ бейімделетін және сараланған білім беру технологияларының тиімділігін бағалауға бағытталған ғылыми-зерттеу тапсырмаларын орындауды қарастыру ұсынылады.*

- *Ғылыми-практикалық кейстерді енгізу. Пәндер мазмұнына нақты немесе модельденген білім беру жағдайларына негізделген кейстерді енгізген орынды: дарынды баланы сүйемелдеу, ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылармен жұмыс, жеке білім беру маршрутын жобалау, оқу мазмұнын бейімдеу, білім беру прогресін бағалау.*

- *Инклюзия және дарындылық проблематикасы бойынша зерттеу жобаларын ұйымдастыру. Магистранттарға инклюзивті білім беру ортасында дарынды білім алушыларды анықтауға, дамытуға және сүйемелдеуге байланысты жобалық және диссертациялық зерттеулер тақырыптарын ұсыну ұсынылады. Мұндай зерттеулер білім беру ортасын талдауды, диагностикалық құралдарды әзірлеуді, әдістемелерді сынақтан өткізуді және олардың нәтижелілігін бағалауды қамтуы мүмкін.*

- *Педагогикалық практиканы ғылыми зерттеумен байланыстыру. Магистранттардың практикасы тек білім беру процесін бақылау немесе оған қатысу ретінде ғана емес, сонымен қатар шағын зерттеулер, педагогикалық эксперимент, мониторинг, диагностика және қолданылатын әдістемелердің тиімділігін талдау жүргізуге арналған база ретінде ұйымдастырылуы тиіс. Бұл теориялық даярлықтың, зерттеушілік қызметтің және кәсіби практиканың бірлігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.*

- *Практикалық құралдар: пәнді жобалау картасы, кейс шаблон, оқыту нәтижелерінің матрицасы, шағын зерттеу үлгісі және жұмыс берушілер жүргізетін сыртқы сараптама тетігі.*

- *Әдістемелік өнімдерді әзірлеу және сынақтан өткізу. Магистранттардың ғылыми-практикалық қызметінің нәтижелері ретінде бейімделген оқу тапсырмалары, диагностикалық карталар, жеке білім беру маршруттары, дарынды балаларды сүйемелдеу бағдарламалары, педагогтерге арналған әдістемелік ұсынымдар, цифрлық ресурстар және инклюзивті білім беру ортасының модельдері ұсынылуы мүмкін.*

- *Талдау-диагностикалық компонентті күшейту. Магистранттарда психологиялық-педагогикалық диагностика жүргізу, білім алушылардың білім беру қажеттіліктерін талдау, бақылау және мониторинг нәтижелерін түсіндіру, сондай-ақ алынған деректерді педагогикалық шешімдерді ғылыми негіздеу үшін пайдалану дағдыларын қалыптастыру ұсынылады.*

- *Ғылыми коммуникацияға даярлау. Магистранттарды ғылыми мақалалар, баяндамалар, талдамалық шолулар дайындауға, арнайы және инклюзивті білім беру мәселелері бойынша ғылыми-практикалық конференцияларға, семинарларға және жобалық топтарға қатысуға тартқан орынды. Бұл дайын технологияларды қолданып қана қоймай, өз педагогикалық*

тәжірибесін әзірлеуге, негіздеуге және таратуға қабілетті педагог-зерттеушіні қалыптастыру міндетіне сәйкес келеді.

Арнайы және инклюзивті компоненттері әлсіз көрсетілген немесе жоқ бағдарламаларға ерекше назар аудару қажет. Есепке сәйкес мұндай тәуекел аймақтарына жаратылыстану-ғылыми және тілдік бейіндегі жекелеген бағдарламалар, оның ішінде арнайы курстары жоқ немесе практикалық бағдарлануы төмен бағдарламалар жатады [1].

2.3 PhD докторантурасы бағдарламаларына арналған практикалық алгоритм

PhD докторантурасы бағдарламалары үшін инклюзивті және арнайы даярлықтың зерттеушілік бағытын күшейту ұсынылады. Талдау докторантура бағдарламаларының басым көпшілігі зерттеушілік және кәсіби құзыреттерді қалыптастыратынын, алайда диагностикалық және инклюзивті компоненттердің жиі шектеулі болып, әртүрлі білім беру қажеттіліктерін жүйелі сүйемелдеуді қамтамасыз етпейтінін көрсетті [1].

Докторантураның арнайы пәндері докторанттың зерттеушілік сәйкестігін қалыптастыруды, ғылыми талдау, педагогикалық диагностика, білім беру модельдерін жобалау және инклюзивті білім беру технологияларын әзірлеу құзыреттерін дамытуды қамтамасыз етуі тиіс [1].

Магистратура мен докторантураның сабақтастығы зерттеу трегi арқылы күшейтілді: зерттеу міндеті → эксперимент → жарияланым → нәтижелерді енгізу

Докторантураның білім беру бағдарламаларына келесі зерттеу бағыттарын енгізу ұсынылады:

- *Арнайы және инклюзивті білім берудің теориялық-әдіснамалық негіздерін зерттеу. Докторанттарға инклюзивті білім беру ортасында дарынды білім алушыларды сүйемелдеудің ұғымдық аппаратын, қағидаттарын, заңдылықтары мен әдіснамалық тәсілдерін нақтылауға бағытталған зерттеулер әзірлеу ұсынылады.*

- *Дарынды білім алушыларды сүйемелдеу модельдерін әзірлеу. Докторлық зерттеулер шеңберінде дарынды балаларды психологиялық-педагогикалық, әдістемелік, цифрлық және пәнаралық сүйемелдеудің авторлық модельдерін жобалау орынды. Мұндай модельдер білім алушылардың жеке білім беру қажеттіліктерін, когнитивтік дамуының, мотивациясының, әлеуметтенуінің және эмоционалдық жағдайының ерекшеліктерін ескеруі тиіс.*

- *Қосарланған ерекшелікті зерттеу. Дарындылығы ерекше білім беру қажеттіліктерімен ұштасатын білім алушыларды зерттеуге ерекше назар аудару керек. Бұл бағыт инклюзивті педагогиканы дамыту үшін маңызды, өйткені арнайы диагностикалық және педагогикалық стратегияларды әзірлеуді талап етеді.*

- *Диагностикалық құралдарды әзірлеу және сынақтан өткізу. Докторантурада дарындылықты, білім беру қажеттіліктерін және білім алушылардың даму динамикасын анықтауға арналған диагностикалық карталарды, критерийлерді, көрсеткіштерді, чек-парақтарды және*

мониторинг құралдарын жасау, бейімдеу және сынақтан өткізуге байланысты зерттеулерді күшейту қажет.

- Бейімделетін және сараланған білім беру технологияларының тиімділігін зерттеу. Докторанттарға жеке білім беру маршруттарының, жобалық оқытудың, зерттеу тапсырмаларының, цифрлық білім беру ресурстарының, STEAM тәсілдерінің және оқытуды дербестендіру технологияларының нәтижелілігін тексеруге бағытталған педагогикалық эксперименттер жүргізу ұсынылады.

- Инклюзивті білім беру ортасын жобалау. Дарынды білім алушылардың әлеуетін ашуды, олардың әлеуметтік бейімделуін, эмоционалдық қолдауын және бірлескен қызметке қатысуын қамтамасыз ететін дамытушы білім беру ортасын құру жағдайларын зерттеу перспективалы бағыт болып табылады.

- Педагогтердің кәсіби құзыреттерін зерттеу. Докторлық зерттеулер инклюзия жағдайында дарынды балалармен жұмыс істейтін педагогтердің кәсіби құзыреттерін қалыптастыру және бағалау модельдерін әзірлеуге бағытталуы мүмкін. Бұл педагог білім таратушы ғана емес, сонымен қатар диагност, тьютор және инклюзивті кеңістіктің архитекторы ретінде қарастырылатын әдістемелік құралдың логикасына сәйкес келеді [5].

- Педагогикалық іс-әрекеттегі зерттеуді дамыту. Докторанттарды даярлауға нақты білім беру жағдайларын зерттеуге, практика проблемаларын анықтауға, педагогикалық шешімдер әзірлеуге, оларды енгізуге және нәтижелілігін бағалауға мүмкіндік беретін action research әдіснамасын енгізу ұсынылады.

- Оқытуды цифрлық дербестендіруді зерттеу. Информатика, физика, математика, жаратылыстану-ғылыми және тілдік бағыттар бағдарламалары үшін дарынды білім алушыларды сүйемелдеуде цифрлық платформалардың, жасанды интеллекттің, бейімделетін оқыту жүйелерінің және электрондық портфолиолардың мүмкіндіктерін зерттеу өзекті болып табылады.

- Салыстырмалы және пәнаралық зерттеулер. Докторанттарға дарынды балалармен жұмыс істеудің қазақстандық және халықаралық тәжірибесіне салыстырмалы талдау жүргізу, сондай-ақ педагогиканы, психологияны, цифрлық технологияларды, пәндік әдістемелерді және инклюзивті білім беруді біріктіретін пәнаралық тәсілдерді әзірлеу ұсынылады.

Осылайша, болашақ PhD докторларын даярлаудың негізгі міндеті — арнайы және инклюзивті білім беру саласында зерттеуші, әзірлеуші және сарапшы қалыптастыру; ол педагогикалық шешімдерді ғылыми негіздеуге, дарынды білім алушыларды сүйемелдеудің инновациялық модельдерін жобалауға, педагогикалық диагностика жүргізуге, эксперименттік-зерттеу жұмысын ұйымдастыруға, сондай-ақ алынған ғылыми нәтижелерді білім беру практикасына енгізуге қабілетті болуы тиіс.

Докторлық даярлықтың міндетті элементі ретінде «**Инклюзивті және арнайы білім беру саласындағы зерттеулер әдіснамасы**» ғылыми-зерттеу

семинарын қарастыру ұсынылады. Оның нәтижесі модель жобасы, диагностика бағдарламасы, сүйемелдеу әдістемесі немесе инклюзивті білім беру және дарынды балалармен жұмыс мәселелері бойынша ғылыми мақала болуы мүмкін.

2.4 Практикалық даярлық бойынша ұсынымдар

Практикалық даярлық кәсіби құзыреттерді қалыптастырудың негізгі тетігі болуы тиіс. Есепте инклюзивті білім беру ұйымдарымен ынтымақтастық арқылы практикалық даярлықты күшейту мүмкіндігі, сондай-ақ нақты практикалық мазмұны жоқ инклюзивті компоненттерді формалды енгізуге жол бермеу қажеттілігі жеке атап көрсетілген [1].

Ұсынылады:

- *инклюзивті мектептермен, арнайы білім беру ұйымдарымен, балаларды қолдау орталықтарымен және қосымша білім беру ұйымдарымен келісімдер жасау;*
- *магистранттар мен докторанттардың практикасына бақылау, диагностика және сүйемелдеуді жобалау бойынша тапсырмаларды енгізу;*
- *ресурстық орталықтар, психологиялық-педагогикалық кабинеттер және дарынды балалармен жұмыс істейтін мектептер базасында тағылымдамалар ұйымдастыру;*
- *магистранттар, докторанттар және оқытушылардан пәнаралық жобалық топтар құру;*
- *инклюзивті модульдер бойынша қорытынды бақылау нысаны ретінде практикалық кейсті қорғауды енгізу.*

Практикалық кейс білім беру жағдайының сипаттамасын, білім алушының сипаттамасын, анықталған қажеттіліктерді, педагогикалық тәуекелдерді, ұсынылған сүйемелдеу стратегиясын, күтілетін нәтижелер мен тиімділікті бағалау критерийлерін қамтуы мүмкін.

2.5 Цифрлық сүйемелдеу бойынша ұсынымдар

Бірқатар бағдарламаларда инклюзивті элементтер АКТ, CLIL, цифрлық ресурстар және пәнаралық тәсілдер арқылы интеграцияланып жатқанын ескере отырып, әдістемелік сүйемелдеудің бірыңғай цифрлық базасын дамыту ұсынылады [1].

Мұндай базаға мыналарды енгізген орынды:

- бейімделген тапсырмалар банкі;
- жеке білім беру маршруттарының цифрлық шаблондары;
- диагностикалық карталар;
- білім алушылардың электрондық портфолиолары;
- дарынды балалармен жұмыс істеу бойынша әдістемелік ұсынымдар;
- инклюзивті педагогикалық жағдайлардың бейнекейстері;
- магистранттар мен докторанттардың кәсіби құзыреттерін бағалау рубрикаторлары.

Сондай-ақ халықаралық тәжірибе өзектендірілді: дербестендірудің цифрлық құралдарын, ашық білім беру ресурстарын және инклюзивті ортадағы білім алушыларды сүйемелдеу модельдерін пайдалану.

Информатика, физика, математика және жаратылыстану-ғылыми цикл бағдарламалары үшін күрделілік деңгейі әртүрлі бейімделетін цифрлық білім беру ресурстарын, виртуалды зертханаларды және интерактивті тапсырмаларды әзірлеу ерекше маңызды.

2.6 Профессорлық-оқытушылық құрамның кадрлық әлеуетін дамыту бойынша ұсынымдар

Ұсынымдарды іске асыру сапасы профессорлық-оқытушылық құрамның дайындығына тікелей байланысты. Есепте инклюзивті және арнайы білім беру саласында ПОҚ біліктілігін арттыру білім беру бағдарламаларын дамытудың мүмкіндіктерінің бірі ретінде бөлінген [1].

ПОҚ үшін келесі бағыттар бойынша әдістемелік семинарлар сериясын ұйымдастыру ұсынылады:

- инклюзивті білім беруге заманауи тәсілдер;
 - ерекше білім беру қажеттіліктерін диагностикалау;
 - дарынды балалармен жұмыс;
 - бейімделген білім беру бағдарламаларын жобалау;
 - инклюзия жағдайында білім жетістіктерін бағалау;
 - оқытуды дербестендірудің цифрлық құралдары;
- инклюзивті педагогика саласындағы ғылыми зерттеу әдістері.

Біліктілікті арттыру нәтижесі оқытушылардың теориялық даярлығымен ғана шектелмей, силлабустарды жаңартуды, кейстер әзірлеуді, бағалау материалдарын жасауды және практикаға бағдарланған тапсырмаларды енгізуді қамтуы тиіс.

2.7 Институционалдық сүйемелдеу бойынша ұсынымдар

Мұндай модель есепте анықталған фрагментті интеграциядан білім беру бағдарламаларын сүйемелдеудің жүйелі және институционалды түрде бекітілген моделіне көшу қажеттілігіне сәйкес келеді [1].

Ұсынылады:

- арнайы және инклюзивті білім беруді дамыту бойынша жұмыс тобын құру;
- дарынды балалармен және ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылармен жұмыс істеуге арналған педагогтің университеттік құзыреттер картасын әзірлеу;
- білім беру бағдарламаларында инклюзивті, диагностикалық және практикаға бағдарланған компоненттердің болуына жыл сайын аудит жүргізу;
- жұмыс берушілермен және кәсіби қауымдастықпен өзара іс-қимыл тетіктерін әзірлеу: модульдерді бірлесіп әзірлеу, сараптамалық кеңестер, бітіру жобаларын бағалау, тағылымдамалар және даярлау сапасына жыл сайын аудит жүргізу.
- ішкі сапаны қамтамасыз ету рәсімдеріне инклюзивті бағыттылық критерийлерін енгізу;
- арнайы және инклюзивті білім беру бойынша ресурстық алаң немесе зертхана құру;

- инклюзивті білім беру ортасында дарынды балаларды сүйемелдеу бойынша жыл сайынғы ғылыми-әдістемелік конференция ұйымдастыру.

Мұндай модель есепте анықталған фрагментті интеграциядан білім беру бағдарламаларын сүйемелдеудің жүйелі және институционалды түрде бекітілген моделіне көшу қажеттілігіне сәйкес келеді [1].

2.8 Ұсынылатын тиімділік индикаторлары

Ұсынымдарды енгізу нәтижелілігін бағалау үшін келесі индикаторларды пайдалану ұсынылады:

- арнайы және инклюзивті білім беру бойынша арнайы модульдерді қамтитын білім беру бағдарламаларының үлесі;

- жаңартылған ББ үлесі (%), жұмыс берушілердің қанағаттану деңгейі, магистранттар мен докторанттардың жарияланымдар саны, сыртқы сараптама нәтижелері, енгізілген әдістемелік өнімдердің пайызы.

- білім беру мазмұнын бейімдеу бойынша тапсырмалар қарастырылған пәндер саны;

- дарынды балалармен жұмыс бойынша практикалық кейстердің болуы;

- инклюзивті тақырыпта зерттеу жобаларын орындаған магистранттар мен докторанттар саны;

- практикадан өтуге арналған серіктес ұйымдар саны;

- инклюзивті және арнайы білім беру бойынша біліктілігін арттырған ПОҚ үлесі;

- әдістемелік материалдар мен цифрлық ресурстар банкінің болуы;

- түлектердің кәсіби құзыреттерінің қалыптасуын ішкі мониторингтеу нәтижелері.

Әдебиеттер тізімі

1. Арнайы және инклюзивті білім беру саласында кәсіби құзыреттерді қалыптастыру бойынша магистратура мен PhD докторантурасының білім беру бағдарламаларын талдау.
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III заңы
№ 319-III. <https://adilet.zan.kz/rus/histlaw>
3.
https://unesdoc.unesco.org/ark%3A/48223/pf0000373662?utm_source=chatgpt.com
4. https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2400001143?utm_source=chatgpt.com
5. Дарынды балалармен жұмыс істеу үшін педагогтерді кешенді іріктеу әдістемесі: әдістемелік құрал / Жанатова Г.А., Алибаева Ж.Е., Бабич И.М., Асаинова А.Ж., Каримова А.Е., Кузембаев Н.Е. – Павлодар: Әлкей Марғұлан атындағы ППУ, 2026.
6. Қазақстан Республикасының жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттары.
7. Ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау қағидалары.
8. Білім беру ұйымдарындағы психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қағидалары.
9. Қазақстан Республикасындағы инклюзивті саясаттың 2025–2030 жылдарға арналған тұжырымдамасы.
10. UNESCO. Inclusive education: children with disabilities.
11. UNESCO. Inclusive teaching: preparing all teachers to teach all students.